[2019] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 946

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਚਿੰਤਮਬਰਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਬਨਾਮ

ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ

(2019 ਦਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1258)

22 ਅਗਸਤ 2019

[ਐਲ. ਨਾਗੇਸ਼ਵਰ ਰਾਓ ਅਤੇ ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.)

ਦੰਡਾਵਲੀ ਕੋਡ, 1860 - ਧਾਰਾ 302 ਆਰ/ਡਬਲਯੂ ਧਾਰਾ 34 - ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੇਸ - 'ਐਸ' ਦਾ ਵਿਆਹ 2006 ਵਿੱਚ ਇੱਕ 'LM' ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ –CW-1 ਦੁਆਰਾ 2009 ਵਿੱਚ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 'ਐਸ' ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ('ਐਸ' ਦੀ ਸੱਸ ਅਤੇ ਨਨਦ) ਨੇ 'LM' ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ - ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ 'LM' ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 'ਐਸ' ਦੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 6 ਤੋਂ 8 ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ 'LM' ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ - ਅਪੀਲ 'ਤੇ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ: ਪੂਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਅਸਲ ਹਮਲਾਵਰ ਸਨ - ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ - ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੇ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ

ਆਧਾਰ - ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਸ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ PW -20 ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸਵਾਮੀ ਸਨ - ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਕੱਲੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ - ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੱਖਪਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਵੀ ਉੱਤਪੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜ਼ਾਬਤਾ, 1973 - ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਖਪਾਤ - ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ।

XXXXXX



ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨੇ,

ਕਿਹਾ ਕਿ: 1.1 ਮੁਕੱਦਮਾ PW -19 ਅਤੇ PW -20 ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। PW-19 ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ

ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸਵਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਬਾਰੇ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 11] [952-F]

1.2 PW -20 ਦਾ ਬਿਆਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਘਟਨਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ 'ਤੇ ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ, ਅਨੁਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਅਸਲ ਹਮਲਾਵਰ ਸਨ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੂੰ ਕਦੇ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੇ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਪਾਰਸ 13-14) [953-C-D]

1.3 ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, PW -20 ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 34 IPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਇਕ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਕੱਲੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਨੰਬਰ 3 ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੇ ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ

ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੋਵਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ। [ਪਾਰਸ 15, 17] [953-E-F; 954-D]

XXXXXX



1.4 ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਵਿਕਲਪਕ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਇਲਾਜਯੋਗ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੈ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (ਪਾਰਸ 18, 20, 21) [954-E; 955-C]

ਵਿਲੀ (ਵਿਲੀਅਮ) ਸਲਾਨੀ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1956 ਐਸ.ਸੀ 116: [1955] ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 1140 – ਅਨੁਸ਼ਰਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ (1992) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 43: [1992] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 484; ਮੇਨ ਪਾਲ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ (2010) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 130: [2010] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 336 – ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

| ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ | | |
|---|---|---|
| **[1992] 2 SCR 484** | ਭਰੋਸਾ ਕਿਤਾ ਗਿਆ | ਪੈਰਾ 16 |
| **[1955] SCR 1140** | ਅਨੁਸ਼ਰਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ | ਪੈਰਾ 18 |
| **[2010] 11 SCR 336** | ਭਰੋਸਾ ਕਿਤਾ ਗਿਆ | ਪੈਰਾ 19 |

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2019 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1258

2012 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 193 ਵਿੱਚ ਬੈਂਗਲੁਰੂ ਵਿਖੇ ਕਰਨਾਟਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 20.11.2017 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਅਪੀਲ ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਵੱਲੋਂ ਨਿਖਿਲ ਗੋਇਲ, ਅਸ਼ਵਿਨ ਵੀ. ਕੋਟੇਮਥ, ਸ਼੍ਰੀ ਮਤੀ ਐਸ.ਊਸ਼ਾ ਰੈਡੀ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਵੀ. ਐਨ.ਰਘੂਪਤੀ, ਮਨਿੰਦਰ ਪਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

**ਹੇਮੰਤ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.**

1. ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2. ਚਿੰਤਮਬਰਮਾ, ਸੱਸ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨਨਦ ਸਰਸਵਤੀ ਨੇ 20 ਨਵੰਬਰ, 2017 ਦੇ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 34 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ 10-10 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ।

XXXXXX



3. ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਆਹ 10 ਮਾਰਚ, 2006 ਨੂੰ ਐਲ. ਮੰਜੂਨਾਥ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। 25 ਅਗਸਤ 2009 ਨੂੰ CW 1- ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅੰਜਨਾਮਾ ਦੁਆਰਾ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿ ਐਲ ਮੰਜੂਨਾਥ, ਲਕਸ਼ਮੀ, ਰਾਘਵੇਂਦਰ ਅਤੇ ਅਰੁਣਾਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੰਜੂਨਾਥ (PW-18) ਨੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਵੈਂਕਟਰਾਘਵ (PW-21) ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਖੁਰਚਾਂ, ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ, ਮੂੰਹ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ, ਮੈਕਸੀਲਾ, ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਗਰਦਨ ਦੇ ਉੱਪਰ, ਗਰਦਨ ਦੇ ਮੱਧ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਨਹੁੰ ਦੇ ਖੁਰਚ ਦੇ ਧੱਬੇ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਹੇਠਲੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਖਰਾਬੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਮੇਸ਼ (PW -19) ਦੁਆਰਾ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਡਾ. ਭਗਤਵਤਸਲਾ (PW -22) ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਰ ਗਈ ਸੀ।

4. ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਮਲਾਵਰ ਆਦਿਨਾਰਾਇਣ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ ਵੈਂਕਟੇਸਨਾ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 5 ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ

ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਕੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅੰਜਨੰਮਾ (PW-1), ਓਬਲੇਸ਼ (PW-3), ਸ਼ੰਕਰ (PW-4), ਹਰੀਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (PW-6) ਅਤੇ ਵਿਜੇਕੁਮਾਰ (PW-7) ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੁਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਾਰਨ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਪਰਖ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ:

"34. ਇਸ ਲਈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਅਤੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੋਰ ਦਾਜ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਏ.ਆਈ. ਦੇ ਏ.8 ਨਾਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਬੰਧ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤਿਆ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਿ ਮੁਲਜ਼ਮ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਬਿੰਦੂ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿੱਚ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

5. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਵਿਦਵਾਨ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਦੇ ਪਤੀ ਐਲ ਮੰਜੂਨਾਥ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਰਚਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਪਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 6 ਤੋਂ 8 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 6 ਤੋਂ 8 ਨੂੰ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਐਲ ਮੰਜੂਨਾਥ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ

ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੀ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਤੀਜੇ ਦਰਜ ਕੀਤੇ:

XXXXXX



"16. ... ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਦਾ PW-20 ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਇਕ ਰਹੱਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। PW 20 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਸ਼ਾਮ 6.00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਦੋ ਅਜਨਬੀ ਸ਼ਾਮ 5.00 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਤ ਕਰੀਬ 8.30 ਵਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਨੇ PW-19 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਰਹੀ। PW - 19 ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ PW -22 ਡਾ. ਭਗਤਵਤਸਲਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੌਤ ਉਸਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੌਤ ਸ਼ਾਮ 5.00 ਵਜੇ ਜਾਂ 6.00 ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, PW-19 ਅਤੇ PW -20 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ, ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਥਿਊਰੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਕਤਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਅਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਯੋਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

6. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਮੇਸ਼ (PW -19) ਅਤੇ ਸਰੋਜਾ (PW -20) ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਉੱਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਬਾਅਦ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਤਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਖਿਆ:

"19. ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ 3 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸਿੱਟਾ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਕਤਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਆਪਣੇ ਕੇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਧਿਰ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਰੰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਅਸਲ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ

2 ਅਤੇ 3 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ PW 20 ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਕਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

XXXXXX



7. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪੇਟੈਂਟ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾਜਬ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਖੋਜ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

8. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 1 ਤੋਂ 6 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 10.3.2006 ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾਜ ਵਜੋਂ 4 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਅਤੇ 100 ਗ੍ਰਾਮ ਸੋਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਜ ਰੋਕੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ।

ਦੂਜਾ, ਤੁਸੀਂ ਏ.1 ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਪਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਤੁਸੀਂ ਏ.2, 3 ਅਤੇ 6 ਤੋਂ 8 ਏ.1 ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਸਾਂਝੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਪੈਸੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਨਕਦੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 498-ਏ ਅਤੇ 34 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

XXXXXX



ਤੀਜਾ, ਤੁਸੀਂ ਏ.4 ਅਤੇ 5 ਨੇ 24.8.2009 ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਏ.1 ਤੋਂ 3 ਅਤੇ ਏ.6 ਤੋਂ 8 ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 120-ਬੀ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ;

ਚੌਥਾ, ਤੁਸੀਂ 24.8.2009 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ 4.30 ਵਜੇ ਨੰਬਰ 27, ਦੂਜੀ ਕਰਾਸ, ਨਿਊ ਬਯੱਪਨਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਸਾਂਝੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗਰਦਨ ਦਬਾ ਕੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ 34 ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ।

9. ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਨੰਬਰ 1, 2 ਅਤੇ 4 ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਨੁਮਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ।

10. ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਗਣਨਾ ਅਸਲ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ।

11. ਮੁਕੱਦਮਾ ਰਮੇਸ਼ (PW -19) ਅਤੇ ਸਰੋਜਾ (PW -20) ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦੀ ਹੇਠਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਮੇਸ਼ (PW-19) ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 2 ਸਰਸਵਤੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਛਿੜਕਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਲਟ-ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸਵਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਬਾਰੇ ਹੈ।

12. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸਰੋਜਾ (PW -20) ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਦਾ ਪਤੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਹੀਂ ਜਾਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 6 ਰਾਘਵੇਂਦਰ ਦਾ ਉਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ 2-3 ਵਾਰ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਸੁਕਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਅਣਪਛਾਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਏ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ 10 ਵਾਰ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ 24 ਅਗਸਤ 2009 ਨੂੰ ਦੋ ਅਣਪਛਾਤੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਸਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੋ ਵਾਰ ਘਰ ਆਏ ਸਨ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘਰ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ। ਪੂਜਾ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਦੋ ਸਵਾਮੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਦੋ ਸਵਾਮੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ ਸਨ।

XXXXXX



13. ਸਰੋਜਾ (PW -20) ਦਾ ਬਿਆਨ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਘਟਨਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਤੀਜੇ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ, ਅਨੁਮਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।

14. ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਅਸਲ ਹਮਲਾਵਰ ਸਨ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੂੰ ਕਦੇ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਦੇ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

15. ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਸੱਟਾਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਸਰੋਜਾ (PW -20) ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 302 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 34 IPC ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਇਕ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇਕੱਲੇ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ।

16. ਮੁਲਖ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ[1] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ:

“4. ..... ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕੇਸ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਲਿੰਕਾਂ ਦੀ ਅਟੁੱਟ ਲੜੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇਗੁਨਾਹੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਾਜਬ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਲਾਭ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੁਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗੁਣਾਤਮਕ, ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ

ਵੀ ਢੁਕਵੇਂ ਤੱਥ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਢੁਕਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ।

---

[1](1992) 3 SCC 43

XXXXXX



17. ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਨੰਬਰ 3 ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 4 ਅਤੇ 5 ਨੇ ਪੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਦੋਵਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ?

18. ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਤਹਿਤ ਵਿਕਲਪਕ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਜੋ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇਲਾਜਯੋਗ ਬੇਨਿਯਮੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਿਲੀ (ਵਿਲੀਅਮ) ਸਲਾਨੀ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 2 ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਧਾਰਾ 464 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਏ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"5. ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੋਡ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਕੋਡ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਕੋਡ ਹੈ ਅਤੇ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਿਆਂ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਕੋਡ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮਿਲੇ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ  ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਵੇ,  ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਗਲਤੀਆਂ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਡ ਦੁਆਰਾ ਗਲਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਗਾੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੱਖਪਾਤ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋਡ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।

---

[2]AIR 1956 SC 116

XXXXXX

19. ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੇਨ ਪਾਲ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ 3 ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਪਾਇਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ:

"17. ਇਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 212, 215 ਅਤੇ 464 ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

(i) ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਰੀਖ, ਸਮਾਂ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਾਜਬ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(ii) ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਤਤਾ ਅਤੇ ਸਟੀਕਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਸਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸਦਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਦੋਸ਼ੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਿਆਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇਗਾ। ਪਰ ਨਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਅਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ

ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਅਤੇ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਗਲਤ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ।

---

[3] (2010) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 130

XXXXXX



(iii) ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੂਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਚਿੰਤਾ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਕੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

20. ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 302 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

21. ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਪੀਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਈ ਗਈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

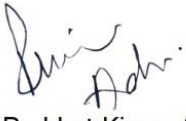

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi